

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Олефір Валентини Петрівни

«ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»,

представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Дисертаційна робота Олефір Валентини Петрівни присвячена цікавій, завжди актуальній, необхідній практиці темі – становленню індивідуальності молодшого школяра. Для сучасних умов властива тенденція розвитку та збереження індивідуальності в сучасному середовищі, що суттєво відображається на процесах особистісного становлення молодших школярів тому і потребує особливої уваги психологічної науки й у вигляді дисертаційних досліджень.

Наразі доцільно відзначити, що у дисертаційному дослідженні Олефір Валентини Петрівни, постає необхідності теоретико-емпіричне вивчення сучасних підходів до психологічних особливостей та умов становлення індивідуальності молодших школярів. Ці особливості усвідомлюються дослідницею та в повній мірі висвітлюються в тексті дисертації, авторефераті та публікаціях автора. В роботі обґрунтовано оптимальність молодшого шкільного віку як періоду входження особистості й у сферу творчої діяльності, зокрема музичної.

Варто відзначити чітко окреслену у вступі дисертації концепцію дослідження, також його мету та завдання. Поставлена мета визначається не лише методологічною ситуацією в психологічній науці (теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні питання створення психологічних

умов становлення індивідуальності молодшого школяра), а й досить розвиненою науковою інтуїцією дисертантки, що має прояв у розробці та апробації програми цілісного розвитку означеної проблеми. Валентиною Петрівною з'ясовано психологічний зміст поняття «індивідуальність молодшого школяра» та розширено уявлення про особливості психологічних ресурсів її становлення у даної вікової групи дітей. На нашу думку, саме розгортання положення про психологічні умови становлення індивідуальності молодшого школяра сучасними технологіями й уможливило досягнення наукової новизни та теоретичного значення запропонованої дисертації.

Присутнє в дисертаційному дослідженні відображення спрямованості дисертантки у практичній значущості та загальних висновках: дослідницькі припущення про необхідність створення психологічних умов для становлення індивідуальності молодшого школяра перевірено, а висунуті завдання – реалізовано. Потрібно відзначити правильність структурування роботи, визначеного дослідницькою логікою та поставленими завданнями. Представлена робота має вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

У теоретичній частині дослідження (Розділ 1. *«Теоретичні засади дослідження проблеми становлення індивідуальності молодшого школяра у процесі музичної діяльності»*) зазначено на багатозначності підходів у розумінні вченими індивідуальності взагалі та молодшого школяра зокрема. Авторка не лише наводить, але й критично переосмислює науковий доробок відомих вчених, формулює відповідне ставлення до минулих і сучасних досліджень.

Дисертантка, аналізуючи літературні джерела за темою дослідження відзначає, що вихідним положенням в її роботі постає визначення надане В. У. Кузьменко, яка розглядає індивідуальність як унікальну динамічну систему, структурна основа якої утворюється шляхом поєднання комплексу

відмінностей *індивідного* (темперамент, стан здоров'я, здібності та інтереси) та *особистісного* (самосвідомість, соціально-етичний, емоційно-вольовий, потребово-мотиваційний, інтелектуальний розвиток) спрямування, а змістова супроводжується формуванням певних властивостей, функціональним призначенням яких постановка та досягнення важливих, індивідуально- та соціально-значущих життєвих цілей, здійснення смислоутворювальних, адекватних ціннісним установкам виборів та винаходження найбільш ефективних способів їх досягнення як розглядає індивідуальність як унікальну динамічну систему, структурна основа якої утворюється шляхом поєднання комплексу відмінностей *індивідного* (темперамент, стан здоров'я, здібності та інтереси) та *особистісного* (самосвідомість, соціально-етичний, емоційно-вольовий, потребово-мотиваційний, інтелектуальний розвиток) спрямування, а змістова супроводжується формуванням певних властивостей, функціональним призначенням яких постановка та досягнення важливих, індивідуально- та соціально-значущих життєвих цілей, здійснення смислоутворювальних, адекватних ціннісним установкам виборів та винаходження найбільш ефективних способів їх досягнення та іншими де уяву розглядають як психічний процес, який полягає у створенні нових образів шляхом переробки матеріалів сприймання і уявлень, отриманих у попередньому досвіді.

Запропонований теоретичний аналіз проблеми став підґрунтям авторського розуміння становлення індивідуальності дітей молодшого шкільного віку. Результати аналізу наукових даних надали змогу дисертантці розробити динамічну модель становлення індивідуальності дітей молодшого шкільного віку в музичній діяльності. Дисертантка переконливо обґрунтовує усі складові елементи методологічного та методичного апарату. До психологічних умов становлення індивідуальності молодшого школяра Валентина Петрівна віднесла: оптимальний рівень тривожності, адекватну самооцінку, позитивну мотивацію навчання, ефективне цілепокладання,

розвинений самоконтроль та саморегуляція поведінки, креативність, досвід міжособистісної взаємодії.

Не менш змістовно представлено другий розділ роботи (*«Експериментальне дослідження особливостей прояву індивідуальності молодшого школяра та психологічних умов її становлення»*) присвячений обґрунтуванню принципів організації емпіричного дослідження. Дисертантка аргументовано пояснює вибір методів та методик дослідження. На різних етапах дослідження Валентиною Петрівною використовувався комплекс *психодіагностичних методик*: адаптована програма спостереження за проявами індивідуальних відмінностей дитини (за В.У.Кузьменко); тест шкільної тривожності Філіпса; дитячий варіант тесту Кеттела, адаптованого Е.М. Александровською; методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн в модифікації А.М.Прихожан; методика оцінки рівня сформованості учбової діяльності (Г.В.Рєпкіна, Е.В.Заїка); методика О.Висоцького «Спостереження для оцінки вольових якостей»; методика «Оцінка шкільної мотивації». Обрані методи й методики дослідження є адекватними змісту роботи та поставленій меті дослідження. Звертає увагу чіткість організації та структура емпіричного дослідження: виокремлення та зміст кожного з етапів. Чітко, структуровано подано опис методичного апарату, конкретизовано форми проведення експериментальної частини дослідження й здійснено аналіз отриманих результатів. Аналіз результатів здійснюється дисертанткою багатопланово, у декількох ресурсах, у відповідності з етапами експериментального дослідження. Дисертантка ретельно описує результати проведеного дослідження. Зазначає, що більшість молодших школярів – першокласників (61,1%) виявляють недостатньо стабільний стан індивідуальних властивостей. 33,3% першокласників характеризується нестабільним станом індивідуальних властивостей, і лише 5,6% мають стабільний стан індивідуальних властивостей

Виявлені результати щодо недостатнього розвитку індивідуальності молодших школярів зумовили необхідність створення психологічної програми актуалізації визначених психологічних умов становлення індивідуальності дітей молодшого шкільного віку.

Важливим для практичної значущості роботи є третій розділ дисертації (*«Шляхи формування індивідуальності молодшого школяра в процесі музичної діяльності»*). У ньому в повному обсязі представлено структуру, зміст, принципи організації формувального експерименту, результати дослідження, їх інтерпретація та висновки. Формувальний експеримент у повному обсязі реалізував мету цього етапу дисертаційного дослідження у вигляді авторської програми розвитку індивідуальності молодшого школяра в музичній діяльності, що базується на розробленій моделі та являє собою створений авторський цикл *навчально-розвивальних занять «Розвиток індивідуальності молодшого школяра на уроках музичного мистецтва»*.

Серед досліджуваних експериментальної групи після формувального впливу 29,6% молодших школярів характеризувалися високим рівнем індивідуальності, тоді як на початку експерименту таких учнів було 11,1%; 55,6,0% - середнім рівнем (до формувального впливу ця група складала 62,0%), та 14,8% - низьким рівнем (у порівнянні з 26,9%).

Виявлений дисертанткою позитивний характер змін у становленні індивідуальності молодшого школяра вказує на доцільність та ефективність введення в систему роботи означеного засобу.

У висновках зроблено підсумок проведеного дослідження. Сформульовані висновки відбивають основні положення, які впливають з теоретичного та емпіричного дослідження проблеми. Основні положення й висновки дисертаційного дослідження належним чином апробовано, а 12 публікацій уповні репрезентують основні результати дисертаційного дослідження. Автореферат адекватно відображає основні здобутки дисертантки та відповідає змісту дисертації. Хотілося підкреслити, що дане дослідження відповідає проблемам психологічної науки за критеріями, які

дають можливість інтерпретувати дане дослідження як проведене в рамках вікової та педагогічної психології. Наукові положення та результати емпіричного дослідження пройшли апробацію на численних наукових та науково-практичних заходах. Обґрунтовані авторкою положення і рекомендації віднайшли відповідний рівень впровадження.

Проте, на тлі беззаперечної цінності та значимих позитивних характеристик даної дисертаційної роботи вважаємо необхідним зупинитися на питаннях, які видаються дискусійними чи викликають зауваження:

1. Теоретичний аналіз проблеми становлення індивідуальності молодшого школяра в музичній діяльності у першому розділі дисертаційного дослідження переважно базується на загальнонауковій методології. В основу дослідження покладені дефініції з загальної психології, а не дитячої. Бажаним було б особливу увагу приділити аналізу конкретно роботам українських вчених в галузі дитячої психології, які займалися означеною проблемою з дітьми молодшого шкільного віку. Зробити досягнення сучасних вчених вихідними положеннями дослідження й спиратися на новітнє визначення індивідуальності молодшого школяра. Лінії сучасних досліджень по вивченню рівнів розвитку, використанню розвивальних ігор, вправ в практиці роботи з молодшими школярами представлені й у інших частинах роботи (другому та третьому розділах), що певною мірою не сприяє цілісності аналітичного поля вивчення даної проблеми.
2. Аналізуючи аргументацію автора про результати емпіричного дослідження, необхідно відмітити, що презентація отриманих результатів значно виграла б, якби дослідниця порівняла їх з аналогічними даними, отриманими дослідниками в інших дослідницьких ситуаціях.

спостереження за проявами індивідуальних відмінностей дитини (за В.У.Кузьменко) всі останні або лише згадуються, або йде посилання на джерело, в якому вона описується, доцільно було б представити їх опис в додатках.

4. Розроблені дисертанткою та запропоновані психолого-педагогічні рекомендації щодо становлення індивідуальності молодших школярів для педагогічних працівників доцільніше було б представити у додатках. Це ж стосується й детального опису розвивальних ігор, завдань.

Втім, попри висловлені зауваження та побажання, потрібно зазначити, що дисертаційне дослідження **Олефір Валентини Петрівни «ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**, є цілісним і завершеним науковим дослідженням, відповідає основним вимогам, що висуваються до написання кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

І.І. Карабаєва